

RESUM: El projecte de concordat espanyol de 1934 i les seves implicacions sobre Andorra

El govern de la República espanyola assumí, com a principal inspirador de les seves relacions amb la Mitra d'Urgell, la doctrina segons la qual la cosobirania d'Andorra pertanyia a l'Estat espanyol, i que el copríncep era un representant o un delegat d'aquesta. El bisbe príncep Justí Guitart s'enfrontà categòricament a aquesta tesi, raó per la qual les relacions entre totes dues institucions patiren un notable deteriorament.

Per tal d'executar la nova política sobre Andorra, el govern republicà espanyol recorre a Andreu Masó, personatge audaç que arriba a captar plenament la voluntat dels síndics, i de Josep Tarongí, diplomàtic del Ministeri d'Estat, amb una funció ambigua o formalment poc definida.

RESUMEN: El proyecto de Concordato español de 1934 y sus implicaciones sobre Andorra

El gobierno de la República española asumió como principio inspirador de sus relaciones con la Mitra d'Urgell, la doctrina según la cual la co-soberanía de Andorra pertenecía al Estado español y que el co-príncipe era un representante o un delegado de ésta. El obispo-Príncipe Justí Guitart hizo frente de forma categórica a esta tesis, razón por la cual las relaciones entre las dos instituciones sufrieron un deterioro remarkable.

Para ejecutar la nueva política sobre Andorra, el gobierno republicano español recurre a Andreu Masó, personaje audaz que llega a captar plenamente la voluntad de los síndicos, y de Josep Tarongí, diplomático del Ministerio de Estado con una función ambigua o formalmente poco definida.

En este marco de tensión entre las dos instituciones, el gobierno español intenta insistentemente reflejar su tesis en el concordato a concertar entre España y la Santa Sede. Los diferentes textos que servirán de base para las negociaciones ponen de manifiesto los problemas del intento, que finalmente fracasa.

RÉSUMÉ: Le projet de Concordat Espagnol de 1934 et ses implications sur l'Andorre

Le gouvernement de la République espagnole a eu comme principe inspirateur dans ses relations avec la Mitre d'Urgell, la doctrine d'après laquelle la souveraineté partagée de l'Andorre appartenait à l'Etat espagnol, et que le co-prince n'était qu'un représentant ou un délégué de celle-ci. L'évêque prince Justí Guitart fit face, fermement, à ces thèses, raison pour laquelle les rapports entre ces deux institutions souffrirent une détérioration remarquable.

Pour mener à bien cette nouvelle politique à l'égard de l'Andorre, le gouvernement républicain espagnol a eu, en premier lieu, recours à Andreu Masó, personnage hardi qui fut capable de saisir tout à fait la volonté des syndics et, en second lieu, à Josep Tarongí, un diplomate chargé par le Ministère d'Etat d'une fonction ambiguë, ou en tout cas formellement peu définie.

Dans ce cadre de tension entre les deux institutions, le gouvernement espagnol a essayé, avec insistance, de démontrer sa propre thèse lors du concordat que l'on voulait établir entre l'Espagne et le Saint-Siège. Les différents textes qui ont servi de base pour les négociations mettent en évidence les problèmes de cette tentative, qui a finalement échoué.

El projecte de concordat espanyol de 1934 i les seves implicacions sobre Andorra

Per Francesc Badia i Batalla

En el curs dels anys 1934 i 1935, el Govern de la República espanyola intentà signar un conveni amb la Santa Seu per encetar així una via de diàleg després que la Constitució de 1931 havia fet gairebé impossibles unes relacions mínimament fluides entre l'Estat i l'Església a Espanya.

Curiosament, el Govern espanyol de l'època volgué instrumentalitzar el concordat projectat per immiscir-se en la sobirania d'Andorra. Aquest intent topà amb l'oposició decidida del copríncep Guitart, que va haver d'actuar de manera indirecta perquè no intervenia en les negociacions. Malgrat que el projecte no prosperés i l'intent quedés en no res, l'anècdota té un interès històric evident.

La comprensió i valoració d'aquell fet singular exigeix, però, l'exposició prèvia dels seus antecedents immediats, i també la configuració de l'escenari polític en el qual va produir-se, un panorama que era extraordinàriament complex.

Les relacions del Govern de la República espanyola amb l'Església (1931-1935)

El 14 d'abril de 1931 es proclamava a Espanya la segona República, enmig d'un entusiasme generalitzat. El desprestigi dels governs de la monarquia i la necessitat d'una millora substancial de la situació social i econòmica del país contribuïren de manera evident a la bona acollida que tingué el nou règim. S'esperava que la nova República fos la república de tots i que tothom, o almenys la immensa majoria dels ciutadans –sempre en quedarien al marge els monàrquics més recalcitrants– sentissin el nou règim com a propi i li facilitessin la col·laboració. Els bisbes espanyols recomanaren l'acatament respectuós a les noves institucions.¹ Era, doncs, un moment oportú per

1. El bisbe d'Urgell, Justí Guitart, deia als sacerdots de la diòcesi: "Els últims esdeveniments polítics d'Espanya ens mouen a recordar-vos breument, (...) la doctrina constant de l'Església sobre el particular i la norma de conducta que en semblants ocasions han d'observar els seus ministres. = És ben sabut que l'Església catòlica, en principi, accepta indistintament qualssevol formes polítiques de govern, tant monàrquiques com republicanes. = Pràcticament, la norma de l'església, atemperant-se a la doctrina evangèlica i apostòlica, és acatar amb el degut respecte i submissió, en l'ordre civil, l'Autoritat legítimament constituïda; tret del cas que les seves disposicions fossin contràries a les lleis divines o eclesiàstiques. = Els ministres de l'Església poden tenir, com els simples fidels, les seves particulars opinions en matèries polítiques, mentre no s'oposin a la doctrina catòlica; però han d'abstenir-se en absolut de tota manifestació o al·lusió política en l'exercici del seu ministeri; i fins i tot en l'ordre privat els convé guardar una suma circumspecció sobre aquests afers. = Dintre del règim legítimament constituït en cada país, és obligació dels catòlics intervenir en la cosa pública, tant com els permetin les lleis i ho reclamin les necessitats del moment, per fomentar el bé comú i perquè siguin respectats els sagrats drets de l'Església".

girar full definitivament a una història llarga de divisions i començar una empresa política comuna.

Malauradament no va poder ser així. Pel damunt de l'opinió assenyada de molts prevalgué el criteri radical d'altres.² Les eleccions a diputats a les Corts Constituents, celebrades el mes de juny, donaren el triomf als partits d'esquerra. Els debats a les Corts tenien, per a l'Església, el punt clau en la discussió de l'article 24 del projecte, que havia de ser el 26 de la nova Constitució. L'aprovació d'aquest article, després de moltes discussions, comportava unes restriccions molt fortes, gairebé insuportables, per a l'Església. Quedava dissolta la Companyia de Jesús i nacionalitzats els seus béns; es podien dissoldre també els ordes religiosos que, a criteri del Govern, suposessin un perill per a la seguretat de l'Estat; es declarava la incapacitat de les congregacions religioses per adquirir i conservar més béns dels necessaris per a l'habitatge dels seus membres o per al compliment directe dels fins institucionals, i la prohibició d'exercir l'ensenyament era estesa a tots els instituts religiosos, etc. Un incís final rematava el text en generalitzar que "els béns dels ordes religiosos podran ser nacionalitzats".

La nova Constitució espanyola, que portaria data del 9 de desembre de 1931, suposava, doncs, un cop duríssim per a l'Església a Espanya. La seva aprovació féu que els extremistes d'un costat exultessin i intentessin justificar el que era injustificable en clau democràtica, i que els integristes de l'altre consideressin que no hi havia res a fer, que la via de la conciliació estava fracassada i que calia negar qualsevol col·laboració al nou règim fent-li una oposició aferrissada.

Afortunadament, els bisbes espanyols insistiren en una posició assenyada que quedà reflectida en la carta col·lectiva del 20 de desembre de 1931, redactada sota la inspiració principal del cardenal Vidal i Barraquer, en la qual sembla que no faltà l'aportació del bisbe Justí Guitart.

Els bisbes recordaven que la separació de l'Església i l'Estat no havia d'excloure les relacions amistoses entre les dues potestats, ni que fossin respectats els drets de la primera; demanaven als catòlics l'acatament a les autoritats i l'aportació dels fidels a la vida civil i pública, i no deixaven de queixar-se que els drets constitucionals que es concedien a tothom fossin negats a l'Església.³

Malgrat tot, les coses empitjoraren. Les lleis que desenvoluparen les normes constitucionals i, d'una manera especial, la llei de confessions i congregacions religioses,

2. Encara no s'havia complert un mes de la proclamació de la República quan es produí un fet inesperat i greu que alterà l'harmonia inicial, almenys aparent, i féu molt mal al nou règim. El 10 de maig foren cremades diverses esglésies i edificis religiosos a Madrid i a d'altres ciutats espanyoles, amb una certa passivitat de les noves autoritats. Veg. consideracions sobre el tema, a Niceto ALCALÀ ZAMORA, *Memorias*, Ed. Planeta, Barcelona. 1977, pàg. 184 i s. Sobre l'actitud de l'Església espanyola davant la II República vegeu una síntesi dels criteris de diferents autors i polítics a Hilari RAGUER, *La Unió Democràtica de Catalunya i el seu temps. 1931-1939*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 1976, pàg. 22 i s.

3. Veg. a Arxiu Vidal i Barraquer. *Església i Estat durant la Segona República espanyola, 1931-1936*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 1971-1991, vol. II, el text complet de les versions catalana (pàg. 691 i s.) i castellana (pàg. 672 i s.). Miquel de Unamuno qualificà aquest document eclesial com el de més categoria publicat durant un segle. En el mateix sentit, J.M. TARRAGONA diu que "fou el document de més categoria de l'episcopat espanyol al segle XX". Veg. Vidal i Barraquer. *De la República al Franquisme*. Columna Edicions. Barcelona. 1998 pàg. 100 i s.

del 2 de juny de 1933, encara foren més restrictives. Les relacions entre l'Estat i l'Església havien arribat a un punt difícil, que el resultat de les noves eleccions del 19 de novembre de 1933 només suavitzà relativament.

Les relacions del Govern de la República amb la Mitra d'Urgell

El copríncep Justí Guitart presidia la seu episcopal d'Urgell des del primer de juliol de 1920. Havia viscut el període de monarquia constitucional espanyola (1920-1923), la dictadura de Miguel Primo de Rivera (1923-1929) i el Govern posterior del general Berenguer (1930-1931). Durant el temps de la dictadura havia hagut d'enfrontar-se repetidament amb el Govern del Directori a causa de la proscripció de la llengua catalana, que ell mai no va voler acceptar. És cert que amb l'adveniment de la República a Espanya aquells problemes se li acabarien, però no podia ni sospitar la naturalesa i l'allau de dificultats que, al contrari, hauria de superar amb el nou règim.

Una de les més greus derivava de la nova posició del Govern de la República en relació amb la sobirania d'Andorra. S'havien desenterrat les tesis segons les quals el titular de la consobirania andorrana era l'Estat espanyol, en aquell cas la República. Segons la teoria oficial, el bisbe copríncep actuava en realitat com un simple delegat de l'Estat espanyol, que era el titular real de la sobirania. La doctrina anà prenent cos i es convertí en un dels principis inspiradors de la política del país veí en les seves relacions amb Andorra.⁴

Un personatge enigmàtic arribat a Andorra el mes d'abril de 1931 havia de ser aprofitat com a instrument per portar a terme la política esmentada. Es tractava d'Andreu Masó i Lòpez, un advocat desconegut, però que tenia una capacitat immensa d'influenciar i de captar voluntats.⁵ Abans d'un any, el nouvingut aconseguí el càrrec d'assessor del Consell General de les Valls, i tres mesos més tard ja tenia el nomenament, fet pel mateix Consell General, d'inspector nacional d'Instrucció Pública d'Andorra i de delegat del Consell General prop de la República espanyola. La seducció de Masó arribà també a Madrid i el dia 8 de juny de 1932 era nomenat, pel Govern espanyol, delegat de la Junta de Relacions Culturals i inspector de les escoles espanyoles d'Andorra.

Les ingerències i les intrigues del doble delegat i les queixes d'un nombrós grup d'andorrans als coprínecs, motivaren l'expulsió de Masó, que s'instal·là a la Seu d'Urgell i des d'aquella ciutat continuà mantenint la seva influència.

4. Les noves tesis suposaven una ruptura total amb els precedents històrics de les relacions Espanya/Mitra d'Urgell, presidides per un esperit de confiança recíproca. Curiosament la doctrina favorable a la ingerència en la sobirania d'Andorra era també compartida pels radicals d'extrema dreta espanyols. El discurs a les Corts espanyoles pronunciat el 15 de setembre de 1933 pel polític ultracentralista Sr. Antonio Royo Villanova, ho posa ben bé de manifest. Veg. P. Miquel BATLLORI, *L'Església i la II República Espanyola: el cardenal Vidal i Barraquer*. Editorial Tres i Quatre. València, 2002, pàg. 38.

5. Sobre aquest personatge, podeu veure els treballs de Maria Jesús LLUELLES, "Andreu Masó i Lòpez, protagonista de les relacions institucionals andorranes durant la Segona República espanyola". *Quaderns d'Estudis Andorrans*. Cercle de les Arts i de les Lletres. Andorra la Vella, 1996; Roser BASTIDA, *Cent anys d'ensenyament a Andorra*. Edició de l'autora. Andorra la Vella, 1987; i P. Miquel BATLLORI, "La crisis política de Andorra, 1932-1933 y su repercusión en las diócesis catalanas". *Hispania Sacra*. Instituto Enrique Flórez, CSIC. Madrid, vol. XXXII, 1980, tots tres de molt d'interès.

Sorprenentment, Masó, que utilitzava indistintament els dos càrrecs, andorrà o espanyol, segons li convenia, arribà a tenir a Andorra, malgrat no residir-hi, un poder tan excepcional que, amb la perspectiva actual, costa d'imaginar. D'una manera especial, la Sindicatura quedà tan condicionada per Masó que el mateix síndic en una carta al president de la República espanyola Manuel Azaña, probablement redactada pel mateix Masó, arribà a fer un explícit reconeixement dels pretesos drets de la República veïna sobre el Principat.

Efectivament, en un escrit del 21 de gener de 1933, el síndic, considerant el president de la República espanyola com una instància superior, li adreçà en llengua castellana una mena de recurs en el qual deia que "el Consejo General (...) se ha visto precisado a recurrir por mediación de los infraescritos, a V. E. contra la intolerable conducta del obispo Guitart y sus secuaces", afegint més endavant que "Andorra anhela y precisa para la subsistencia de su vida nacional, que la cosoberanía de España en ella..."⁶ Una afirmació que, ben segur, mai havia sortit de la ploma o de la boca de cap síndic.

És evident que Masó era així mateix l'inductor de les actuacions del Consell General que derivaren en la greu crisi de 1933.

Les protestes del copríncep induïren el ministre d'Estat, Sr. Fernando de los Ríos, a enviar a la Seu d'Urgell i a Andorra el diplomàtic José de Buigas y de Dalmau, que va redactar un informe molt negatiu per Andreu Masó i que, en definitiva, en provocà la destitució.⁷

Allunyat Masó d'Andorra,⁸ i resolta la crisi amb el Consell General, la pau tornà al Principat, però no acabaren les preocupacions del copríncep Guitart en l'àmbit de les relacions amb Espanya.

El Ministeri d'Estat no estava disposat a renunciar a la seva política vers Andorra i envià un nou delegat, aquesta vegada un diplomàtic, José Tarongí y Español. La naturalesa de la funció atribuïda a aquest funcionari era extremadament confusa i ambigua, ja que en els escrits oficials se'l designava indistintament com a *Consejero diplomático del Obispo de Seo de Urgel*, *Delegado de España en Andorra*, *Delegado del Gobierno de la República cerca del Obispo de Urgel*, *Cónsul encargado de los asuntos de Andorra*, etc.

El bisbe Guitart, escarmentat per l'experiència anterior, el refusà categòricament i es negà a reconèixer la seva condició i a acceptar-lo, com pretenia, a les mateixes oficines del Bisbat.⁹

6. Carta de 21 de gener de 1933. Remarca Roser BASTIDA que en un article titulat *Andorra. Política idealista i Política utilitària*. La meua obra, signat per Andreu Masó, es troben les mateixes expressions i contingut de la carta esmentada. Veg. obra abans citada, pàg. 68.

7. Escrit del director general d'Afers Exteriors del Ministeri espanyol d'Estat, del 17 de maig de 1933. Vegeu-ne el text, així com el de l'informe a què s'ha fet referència, al treball esmentat de Maria Jesús LLUELLES.

8. El 8 de maig de 1935 Andreu Masó va escriure a Mons. Guitart demanant-li perdó "por cuanto en Andorra y fuera de Andorra he realizado contra la Mitra de Urgel, en la más lamentable equivocación" y "por cuanto directa e indirectamente haya podido realizar en contra de V.E. en la mayor de las ofuscaciones." El 23 del mateix mes i any, Mons. Guitart li contestava dient-li que tot quedava perdonat i oblidat. Veg. Maria Jesús LLUELLES, treball citat.

9. Mons. Guitart era un home molt reflexiu, poc donat a la rauxa i a la precipitació i comentà l'afer amb el

Tarongí instal·là la seva oficina a la Seu d'Urgell i es traslladava sovint a Andorra, desenvolupant una intensa activitat per afermar la influència espanyola a Andorra i relegar el copríncep, com una fase prèvia per arribar després a aconseguir l'assumpció de la cosobirania del Principat a favor d'Espanya. El seu programa per assolir aquest objectiu l'explicità i argumentà en un escrit adreçat al Ministeri que porta el títol, per cert gens idoni, de *Vocabulario que parece aconsejable emplear, desde el punto de vista español, en los documentos oficiales referentes a Andorra*.¹⁰

La metodologia de Tarongí se centrava fonamentalment en tres punts: a) La informació que facilitava al Govern de la República de manera àmplia i amb una freqüència sorprenent; b) la pressió⁷ sobre les autoritats andorranes per aconseguir la major influència espanyola, i c) els suggeriments i les propostes, encaminades la majoria contra la Mitra i d'una manera especial en detriment de la persona del bisbe Guitart, al qual creia convenient substituir per una altra persona més dòcil al Govern de la República i disposada a acceptar la sobirania mediata que el mateix Govern propugnava.¹¹

seu gran amic, el cardenal Vidal i Barraquer. En carta de 29 de setembre de 1934, li deia: *"Tengo en puestas un conflicto con el Gobierno, por sus intromisiones en Andorra. Por un pliego oficial que equivocadamente (y providencialmente) vino a mis manos he visto que al que presento su credencial como Delegado del Gobierno cerca de la Mitra (Tarongí), le llaman ahora oficialmente Consejero Diplomático del Obispo de Urgel. Quedo, pues, convertido en una especie de menor, a quién el Gobierno español nombra por su cuenta un tutor que guía sus pasos. ¿Que te parece? Voy a contestar con toda energía".* Arxiu de la Delegació de la Mitra d'Urgell. (En endavant abreujat ADMU). Efectivament la resposta al ministre d'Estat, Leandro Pita Romero, formulada per carta del 2 d'octubre reflectia una negativa rotunda i acabava dient: *"Ante esa irregular situación, he de oponer, como Príncipe de Andorra, mi formal protesta. Don José Tarongí se presentó a la Mitra y fue recibido con todas las atenciones debidas como Delegado del Gobierno cerca del Obispo, en su condición de Príncipe Co-Soberano de Andorra. Como Consejero Diplomático del Obispo-Príncipe, ni se presentó, ni fue aceptado, ni se le puede aceptar en ningún tiempo. Puede desde luego retirarse."* ADMU. L'incident motivà que el president del Consell de Ministres espanyol Pita Romero, que el dia 2 d'octubre fou substituït per Alejandro Lerroux, però que conservà la condició de ministre i d'ambaixador davant la Santa Seu, suggerís una trobada amb el copríncep Guitart, que va tenir lloc a l'Hotel Ritz de Barcelona. El ministre va donar tota classe d'excuses, i el copríncep li remarcà que ningú millor que el bisbe podia mantenir el prestigi i la influència d'Espanya i aprofità l'ocasió per repetir que Espanya, com a Estat, no tenia cap dret sobre Andorra. Veg. *Arxiu Vidal i Barraquer: Església*, vol. IV, pàg. 582. Les dues parts volgueren donar l'incident per acabat, però en realitat no s'arreglà res. Ni el Ministeri d'Estat ni Tarongí canviaren d'actitud i les relacions amb el copríncep empitjoraren considerablement.

10. L'objectiu final és, segons la utopia de Tarongí, la incorporació d'Andorra a la sobirania espanyola. *"Andando el tiempo –diu–, cuando las génesis españolistas hubieran terminado; cuando todos los intereses andorranos estuvieran en manos e inteligencias españolas; cuando la opinión unánime nos fuera completamente propicia; cuando ningún obstáculo apareciera en el horizonte político; entonces habría llegado el momento de plantear el asunto de Andorra ante la Sociedad de Naciones, para que se dictase un estatuto justo y favorable a los fines españoles, incorporando Andorra a nuestra Constitución política como lo está a nuestro territorio. Y tras un plebiscito unánime y el cumplimiento de un formulismo que podría estudiarse con detenimiento para conseguir que el pontificado y los intereses de la Iglesia queden satisfechos, los Valles de Andorra quedarían una vez más incorporados a la soberanía española y se pondría fin a las usurpaciones francesas y al régimen feudo-episcopal anacrónico e insostenible."* ADMU.

11. En aquest punt els suggeriments de Tarongí van tenir una certa acollida per part del Govern de la República, que, per acord del Consell de Ministres, gestionà a Roma la substitució de Guitart. Un comunicat del subsecretari d'Estat a Tarongí, del 14 d'agost de 1935, sembla confirmar-ho, malgrat el seu text enigmàtic: *"Por lo demás y para su gobierno exclusivo, le diré que se intervino ya donde Vd. se figura y en la conversación que tuve esta mañana me aseguraron que se había realizado la gestión."* ADMU. Però Tarongí anava insistint. *"La continuación en la diócesis de Urgel del actual*

El panorama, descrit només a grans trets, posa de manifest el moment extremadament crític que passaven les relacions del Govern republicà espanyol amb la Mitra d'Urgell.

S'havia acabat l'època de les tradicionals i seculars bones relacions entre Espanya i la Mitra, unes relacions que asseguraven, d'una banda, el suport del copríncep episcopal i d'altra la protecció, per part d'aquest, dels interessos espanyols a Andorra, com feia el copríncep francès en relació amb els del seu país.

Un intent de concordat o de *modus vivendi* amb la Santa Seu

El tema no s'havia plantejat abans del mes de novembre de 1933. Per part dels governants espanyols hi havia uns sentiments de sectarisme generalitzat, que no permetia contemplar la necessitat ni la simple conveniència d'establir unes noves relacions oficials amb la Santa Seu. Les eleccions del 19 de novembre d'aquell any, que deixaren pas a un govern de centredreta, obrien la possibilitat d'intentar un nou concordat. Els governants de torn volien donar una imatge de tolerància i de comprensió vers l'Església.

Però l'empresa no estava exempta de dificultats. A l'interior, comptava amb una doble oposició. D'una banda, els extremistes i radicals d'esquerra, que no volien pensar ni remotament en cap renúncia de les normes restrictives imposades a l'Església per part dels governs anteriors; d'una altra, els polítics més extremistes de dreta i el sector integrista de la mateixa Església, per als quals un pacte d'aquella naturalesa seria una claudicació. Per a aquests darrers no hi havia cap necessitat de nou concordat quan l'anterior de 1851, que no havia estat derogat expressament, al seu criteri, encara es mantenia en vigor.

A favor del conveni s'hi manifestava el Govern i un ampli sector de l'Episcopat espanyol, presidit pel cardenal Vidal i Barraquer, que era partidari de trobar solucions de concòrdia i de bona voluntat a fi de pal·liar la difícil situació de l'Església a Espanya.¹² El Govern espanyol es decidí a iniciar els tràmits, començant per nomenar un ambaixador

Obispo —escriu— *supondría de momento un perjuicio en el incidente de las comunicaciones telefónicas y, a la larga, una absoluta pérdida del prestigio español en el Principado.*” I afegeix que “*parece de absoluta necesidad la sustitución de este Señor Obispo por otro mitrado que sienta el españolismo como todos sus predecesores.*” El mes de novembre comunicava al Ministeri la seva impressió que “*el Señor Obispo sigue aferrado a sus conocidos puntos de vista y nada harán sus adictos en favor de España* (es referia a l'afer de la instal·lació de la xarxa telefònica), *por temor de posibles enojos. Si a tal hecho se suma que el Consejo General no se atreve a comunicar directamente con el Gobierno español sin permiso del Obispo, por no incurrir en su desagrado, se deduce la necesidad de una urgente solución del asunto que se gestiona en Roma.*” Comunicació de 8 de novembre de 1935. ADMU.

12. Vidal i Barraquer en carta de 15 d'abril de 1934 adreçada al cardenal Pacelli li deia: “Precisa no perder de vista que ni el Gobierno ni las Cortes admitirán nada que directamente se oponga a la Constitución vigente, cuyos preceptos habrá que soslayar, viendo de evitar indirectamente el daño que podrían causar a la Iglesia, de aplicarse con todo rigor. = Pueden, empero, por un *modus vivendi* ser modificadas las leyes posteriores, aún las aclaratorias y complementarias de la Constitución —Leyes de Confesiones y Congregaciones religiosas, del Tesoro Artístico, de Cementerios, etc.—, porque una vez aprobado el *modus vivendi* por las Cortes, derogaría y modificaría las leyes anteriores. Conviene, sin embargo, no perder de vista que la minoría socialista y la de extrema izquierda harán una guerra implacable a toda disposición o acuerdo que modifique ciertas leyes sectarias, no sólo por motivos de ideología por parte de algunos, sino por fines políticos y de galería, y aun por influencias masónicas.” *Arxiu Vidal i Barraquer*, vol. IV, pàg. 289-291.

prop de la Santa Seu, per acabar amb la situació anòmala que suposava que al davant d'aquella ambaixada hi hagués simplement un encarregat d'afers. La importància que s'atribuïa a la gestió féu que el mateix ministre d'Estat, Leandro Pita Romero, assumís la condició d'ambaixador i exercís simultàniament les dues funcions.

Mons. Guitart era decidit partidari de la fórmula concordatària, però temia fonamentadament que el Govern de la República intentés reflectir la seva tesi sobre Andorra en algun punt del text del conveni. Per això, en el primer esbós del que podrien ser les bases del concordat,¹³ hi féu introduir, segurament per mediació del cardenal Vidal i Barraquer, una nota explicativa de la realitat constitucional andorrana.¹⁴

Aviat es comprovà que la fórmula maximalista del concordat, pretesa per les autoritats espanyoles, no seria acceptada pel Vaticà. Les normes de la Constitució de 1931 encotillaven tant la funció de l'Església que no quedava marge per establir una regulació normal de les relacions Església-Estat. La Santa Seu suggerí i el Govern de la República ho acceptà, que les gestions anessin encaminades cap a la concertació d'un simple modus vivendi.

Els temors del copríncep Guitart eren força fonamentats. El ministre ambaixador Pita Romero tenia un gran interès a introduir en el futur modus vivendi una fórmula que explicités la seva tesi sobre la sobirania andorrana.

El primer avantprojecte del Govern espanyol sembla que fou redactat per José de Vilallonga, assessor del Ministeri d'Estat. Per raons òbvies no fem un estudi general o complet d'aquest projecte ni dels projectes successius, sinó que centrem la nostra atenció exclusivament en el tema concret que afecta Andorra.

Doncs bé, en aquell primer esbórrany, de caràcter intern, la pretensió del Govern de la República espanyola quedava reflectida de manera summament explícita. El text de l'article 18 en qüestió deia literalment:

*"En consideración al poder político que como representante del Estado español ejerce el titular de la Seo de Urgel sobre los territorios de Andorra, se conviene en que la persona que haya de ocupar aquella Sede continúe, como hasta el presente, siendo elegida y presentada a Su Santidad por el Gobierno español."*¹⁵

I l'article següent insistia dient: *Por las razones expuestas en el artículo anterior se conviene asimismo en que, vacante el Obispado de la Seo de Urgel, el Gobierno*

13. El preparaven els cardenals Vidal i Barraquer, de Tarragona, i llundain, de Sevilla, i els seus respectius col·laboradors entre els quals s'hi comptava el jurista català Josep Oriol Anguera de Sojo. El text complet d'aquest primer esbós o avantprojecte es pot veure a *Arxiu Vidal i Barraquer*, vol. IV, pàg. 1438 i s.

14. El text deia literalment: "Es muy probable, casi seguro, que el Gobierno planteará a la Santa Sede la cuestión de Andorra. Con respecto a esta cuestión debe tenerse presente: = 1°. La soberanía del Obispo de Urgel en aquel Principado es plenamente civil, y dimanante de título propio de derecho, con independencia absoluta del Estado español. = 2°. Dicha soberanía, tal como existe en la actualidad, implica una relación paccionada, con carácter de verdadero tratado internacional, con la República Francesa, como sucesora de los condes de Foix, tratados que siempre respeta y nunca quebranta la Santa Sede. = Por las antedichas razones, aunque la Santa Sede tenga inmediatamente autoridad sobre el Príncipe de Andorra, por ser éste Obispo de Urgel, parece que no ha de tratar sobre dicho Principado sin la concurrencia de representantes diplomáticos acreditados del Obispo de Urgel y de la República Francesa." *Ibid.*

15. Cf. *Arxiu Vidal i Barraquer*, vol. IV, pàg. 1421, nota 44.

español podrá obtener de la Santa Sede la designación que se hará de común acuerdo, de un Administrador apostólico sede vacante".¹⁶

Sembla que el ministre-ambaixador no coneixia excessivament la diplomàcia vaticana, que difícilment podia acceptar una fórmula com la que es pretenia proposar.¹⁷ Però en el segon avantprojecte, si bé es matisava suaument la introducció, la norma equivalent (art. XV) continuava tenint la mateixa càrrega política i deia:

*"En consideración del poder político que al amparo de la soberanía española, ejerce el Obispo de la Seo de Urgel, sobre los Valles de Andorra, Su Santidad consiente en que el eclesiástico que haya de ocupar dicha Sede episcopal sea designado y le sea propuesto por el Gobierno de la República española. = El Gobierno de la República deberá comunicar previamente a la Santa Sede, de una manera confidencial, el nombre del elegido, para asegurarse de que éste no suscita por parte de ella objeción alguna. Obtenida esta seguridad, el Gobierno presentará oficialmente el nombre del candidato a la Santa Sede, que procederá a su nombramiento con arreglo a las prescripciones del derecho canónico."*¹⁸

Acabada la fase preliminar, van ser redactats, sota la inspiració del mateix ministre-ambaixador, dos altres projectes que havien de ser ja proposats com a base de les negociacions a la comissió vaticana. En el primer, en l'apartat 12, es recollia substancialment la fórmula anterior, però se'n radicalitzava la referència a la sobirania espanyola, i començava dient:

"En consideración al poder político que como Príncipe representante de la soberanía del Estado español ejerce el titular de la Seo de Urgel sobre los territorios de Andorra, [...]"

El copríncep passava, doncs, segons aquest text, d'exercir el seu poder a l'empara de la sobirania espanyola a convertir-se en representant de la mateixa sobirania.

Les primeres reunions posaren de manifest la dificultat d'arribar a un acord, ja que la Santa Seu es negava rodonament a acceptar qualsevol dret de presentació dels bisbes. D'altra banda, la rigidesa de la part espanyola, no solament en el tema al qual ens referim sinó també en altres, no permetia gaires bons auguris.

16. Cf. *Arxiu Vidal i Barraquer*, vol. IV, pàg. 1421, nota 44.

Ibid.

17. El criteri de la Santa Seu en aquest punt era molt clar. Ho revela un fet anecdòtic però significatiu. En ocasió del projecte d'instal·lació per una empresa francesa d'una xarxa telefònica a Andorra, que el Govern de la República volia impedir, una alta autoritat del Ministeri d'Estat, segurament el mateix ministre Juan José Rocha, va visitar el nunci Tedeschini per demanar que la Santa Seu fes pressió sobre Mons. Guitart en el sentit volgut per les autoritats espanyoles. En carta del nunci Tedeschini al cardenal Vidal i Barraquer, li diu: "Yo he contestado que, tratándose de poderes autónomos civiles del Exmo. Sr. Copríncipe, del todo independientes de España, no me era posible ni la intervención directa y positiva con el Señor Obispo ni, menos aún, pedir y aconsejar a la Santa Sede que influyera sobre el ánimo del Prelado". Cf. *Arxiu Vidal i Barraquer*, vol. IV, pàg. 1026. El subratllat és nostre.

18. Cf. *Arxiu Vidal i Barraquer*, vol. IV, pàg. 1421. El canonge i canonista Juan Antonio Rodríguez Villasante, que assessorava el ministre, havia suggerit unes altres dues fórmules alternatives que començaven amb la mateixa expressió: "En consideración al poder político ...". Veg. *Arxiu Vidal i Barraquer*, vol. IV, pàg. 1423. Per aquesta raó i per motius de brevetat no les tenim en compte en aquest treball.

En aquest punt, cal referir-nos als sentiments de Mons. Guitart. D'una banda tenia la seguretat que la Santa Seu no cediria en el punt sensible que més l'afectava, d'altra lamentava l'estancament de les negociacions –ell era partidari convençut de la utilitat del conveni– i, per si fos poc, s'imaginava les restriccions que sofriria per part del Govern de la República si l'intent de modus vivendi fracassava.

Les negociacions continuaren i la nova proposta de Pita Romero era més flexible. L'article IV deia:

*"No obstante lo dispuesto con carácter general en el artículo 2, en consideración al poder político que como Príncipe español de los Valles de Andorra ejerce en dicho territorio el Obispo de la Seo de Urgel, se conviene en que la persona que ha de desempeñar dicha diócesis sea elegida por Su Santidad entre una terna de Obispos españoles que será presentada por el Gobierno español."*¹⁹

La proposta havia sofert un canvi substancial, en un doble sentit. Per un costat, desapareixia la referència a la sobirania espanyola, i només quedava l'expressió *Príncipe español*, que tenia una certa ambigüitat ja que el qualificatiu podia referir-se tant a la nacionalitat del bisbe com a la sobirania que exercia. D'altra banda, una terna de bisbes substituïa la designació única que establien els articles anteriors.

Però la Santa Seu es queixava del poc marge de maniobra que tenien els representants espanyols que contínuament es negaven a acceptar propostes o petits canvis amb l'argument que els ho prohibia la Constitució de 1931. Les negociacions s'estancaren de nou, malgrat els bons oficis del cardenal de Tarragona.

Els cardenals Vidal i Barraquer i Ilundain, amb el desig de desencallar les negociacions presentaren, com a contraproposta, un nou projecte, en el qual, malgrat que la redacció de l'article qüestionat aparentment era semblant, el sentit quedava completament desvirtuat i, sobretot, quedava eliminada tota referència a una eventual sobirania espanyola. L'article V deia:

*"No obstante lo dispuesto con carácter general en el artículo III, en consideración al poder político que como Príncipe de los Valles de Andorra ejerce en dicho territorio el Obispo español de la Seo de Urgel, se conviene en que la persona que ha de desempeñar dicha diócesis sea elegida por Su Santidad entre una terna de Obispos que será presentada por el Gobierno. Para poder figurar en la terna, será condición previa que los interesados conozcan la lengua nativa de la Diócesis citada."*²⁰

Com es veu, el qualificatiu espanyol persistia, però aquesta vegada anava referit exclusivament a la nacionalitat del bisbe. Segurament el text no va plaure ni al Govern espanyol ni tampoc a la Santa Seu, que volia acabar del tot amb els drets de presentació dels bisbes que considerava anacrònics i perjudicials per a la Església.

En resposta al diplomàtic espanyol Sr. Estrada, el cardenal Tardini havia dit que *"el derecho de presentar los obispos había caducado en España. Y no sólo en España, sino en el mundo, ya que la Santa Sede en los últimos concordatos no lo ha*

19. Cf. Arxiu Vidal i Barraquer, vol. IV, pàg. 1451.

concedido"²¹ i, més endavant, el mateix Mons. Tardini repetia que " *el derecho de patronato ha caído, y ha caído para siempre. Aunque una nueva situación política se empeñara en volver las cosas al estado que anteriormente tenían, haciendo revivir el concordato de 1851, la Santa Sede jamás se avendría a reconocer de nuevo el derecho de presentación del Gobierno español*" .²²

El 22 de gener de 1935, Pita Romero deixà de ser ministre, però conservà la condició d'ambaixador davant la Santa Seu a fi de poder continuar personalment les negociacions.

Els punts de coincidència eren mínims i la Congregació vaticana per Afers Exteriors féu un informe negatiu sobre les possibilitats de concertar el *modus vivendi*. En conseqüència, les negociacions es paralitzaren.

Mesos més tard, l'arquebisbe de Toledo, Isidre Gomà, era nomenat cardenal i assumia la presidència dels prelats espanyols;²³ d'altra banda, les eleccions del 16 de febrer de 1936 capgiraven el panorama polític espanyol. Malauradament, poc temps després esclatava la tragèdia de la guerra civil. L'intent de concordat o, amb més precisió, de *modus vivendi*, era ja història.

20. Cf. *Arxiu Vidal i Barraquer*, vol. IV, pàg. 1470.

21. Tardini era tan enemic de la presentació dels bisbes que més tard va dir "Ringraziamo Dio per la rivoluzione spagnola!" perquè havia donat lloc a l'eliminació d'aquell dret a Espanya. Cf. *Arxiu Vidal i Barraquer*, vol. IV, pàg. 468.

22. *Ibid.* pàg. 471.

23. El cardenal Gomà divergia del criteri del nunci Tedeschini i del cardenal Vidal i Barraquer, i era contrari a negociar el *modus vivendi*. Creia, diu Gonzalo REDONDO, que "no debía haberse ido nunca a unas negociaciones con una Constitución que las hace imposibles" Veg. *Historia de la Iglesia en España*, Ed. Rialp, Madrid. 1993, vol. I, pàg. 428.